

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลของการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (descriptive study) เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า บ้านสันช้างมูบ ตำบลคันเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า และปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 145 คน ที่เลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จากครัวเรือนที่ตั้งอยู่ในเขตบ้านสันช้างมูบ ตำบลคันเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 10 - 28 กรกฎาคม 2542 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นเอง โดยประยุกต์จากแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนของจอห์น เอ็ม. โคเฮน และนอร์แมน ที อัฟฮอฟ (John M.Cohen and Norman T.Uphoff, 1980, pp.219-222) และผ่านการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 4 ท่าน หลังจากปรับปรุงแก้ไข ได้นำไปทดลองใช้ เพื่อหาความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์ โดยวิธีของคูเดอร์ ริชาร์ดสัน (Kuder - Richardson) โดยใช้สูตร K.R.20 ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .96 จึงนำไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างต่อไปและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและเชิงเนื้อหา

สรุป

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างเกินครึ่งเป็นเพศหญิง ร้อยละ 51 อายุเฉลี่ย 42.13 ปี มีอายุ 36-45 ปี มากที่สุด ร้อยละ 34.5 รองลงมาคืออายุ 56 ปีขึ้นไป ร้อยละ 17.9 และอายุ 46-55 ปี ร้อยละ 17.2 มีการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุด ร้อยละ 64.1 รองลงมาคือ มัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 10.3 และประกาศนียบัตร ร้อยละ 9.7 มีอาชีพรับจ้างมากที่สุด ร้อยละ 41.4 รองลงมาคือ ไม่ได้ทำงาน และมีอาชีพค้าขาย ร้อยละ 17.2 และ 15.9 ตามลำดับ มีรายได้เฉลี่ย 3,606.48 บาทต่อเดือน โดยมีรายได้ต่ำกว่า 2,000 บาทต่อเดือนมากที่สุด ร้อยละ 46.9 รองลงมาคือ 2,001-4,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 23.4 กลุ่มตัวอย่างเกินครึ่งไม่ได้เลี้ยงสุนัขและแมว ร้อยละ 53.1 จำนวนสุนัขแมวที่เลี้ยงมากที่สุดคือ 1-2 ตัว ร้อยละ 67.6 ส่วนใหญ่ไม่เคยถูกสุนัขกัด ร้อยละ 59.3

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีคะแนนความรู้มากเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า ร้อยละ 72.4-97.9 จำนวน 7 ข้อ และมีคะแนนรู้น้อยเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า ร้อยละ 0.7-49 จำนวน 7 ข้อ ในเรื่อง

อายุสุนัขและแมวที่จะต้องฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าเป็นครั้งแรกร้อยละ 49 เชื้อที่เป็นสาเหตุของโรคพิษสุนัขบ้าร้อยละ 35.2 ความหมายของโรคพิษสุนัขบ้าร้อยละ 33.1 ลักษณะของโรคพิษสุนัขบ้าร้อยละ 9.7 การป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าร้อยละ 5.5 อาการของโรคพิษสุนัขบ้าในสุนัขและแมวร้อยละ 1.4 และการดูแลตนเองเมื่อถูกสุนัขและแมวกัดร้อยละ 0.7

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้าร้อยละ 89 พบว่าแหล่งข่าวที่ได้รับมากที่สุดคือหอกระจายข่าวร้อยละ 72.1 รองลงมาคือโทรทัศน์และวิทยุร้อยละ 49.6 และ 39.5 ตามลำดับ ข่าวสารที่ได้รับทราบมากที่สุดคือการแนะนำให้นำสัตว์เลี้ยงไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าทุกตัวร้อยละ 84.5 รองลงมาคือสถานที่ที่จะนำสัตว์ไปรับการฉีดวัคซีนและอันตรายของการถูกสุนัขหรือ แมวที่สงสัยป่วยเป็นโรคพิษสุนัขบ้ากัดร้อยละ 41.1 และ 32.6 ตามลำดับ แหล่งการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้าที่ต้องการมากที่สุดคือ หอกระจายข่าวร้อยละ 62.1 รองลงมาคือ โทรทัศน์ และวิทยุร้อยละ 34.5 และ 30.3 ตามลำดับ กลุ่มบุคคลที่ต้องการขอความช่วยเหลือเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้ามากที่สุดคือ เจ้าหน้าที่ร้อยละ 67.6 รองลงมาคือ อสม. และผู้ใหญ่บ้านร้อยละ 32.4 และ 27.6 ตามลำดับ

ส่วนที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า

2.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการค้นหาปัญหาและตัดสินใจ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีคะแนนการมีส่วนร่วมมากในด้านการค้นหาปัญหาและตัดสินใจ ร้อยละ 66.9-86.2 จำนวน 4 ข้อ รองลงมามีคะแนนการมีส่วนร่วมปานกลางร้อยละ 33.8-57.2 จำนวน 3 ข้อ และมีคะแนนการมีส่วนร่วมน้อย ร้อยละ 29 จำนวน 1 ข้อ ในเรื่อง การปรึกษาเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า

2.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีคะแนนการมีส่วนร่วมน้อยในการวางแผนทุกข้อร้อยละ 6.2-16.6

2.3 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปฏิบัติ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีคะแนนการมีส่วนร่วมมากในการปฏิบัติร้อยละ 69-94.5 จำนวน 15 ข้อ รองลงมาคือมีคะแนนการมีส่วนร่วมปานกลางในการปฏิบัติร้อยละ 33.8-61 จำนวน 6 ข้อและมีคะแนนการมีส่วนร่วมน้อยในการปฏิบัติร้อยละ 3.4-32.4 จำนวน 5 ข้อ สำหรับข้อมูลผู้ที่เลี้ยงสุนัขและแมวพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีคะแนนการมีส่วนร่วมมากในการปฏิบัติ ร้อยละ 67.6-73.5 จำนวน 3 ข้อ ในเรื่อง การนำสุนัขและแมวมารับบริการเมื่อเจ้าหน้าที่มาให้บริการที่หมู่บ้าน การนำสุนัขและแมวไปรับการฉีดวัคซีนตามกำหนดเสมอ และการห้อยเหรียญแสดงเครื่องหมายเมื่อได้รับการฉีดวัคซีนแล้ว มีคะแนนการมีส่วนร่วมปานกลางในการปฏิบัติ ร้อยละ 54.5 จำนวน 2 ข้อ ในเรื่อง การเลี้ยงสุนัขและแมวไว้ในบริเวณ

บ้าน การแจ้งจำนวนสุนัขและแมวแก่อาสาสมัครสัตว์ และมีคะแนนการมีส่วนร่วมน้อยในการปฏิบัติ ร้อยละ 25 จำนวน 1 ข้อ ในเรื่องการควบคุมจำนวนสุนัขและแมว สำหรับผู้ที่เคยถูกสุนัขหรือแมวกัด พบว่า มีคะแนนการมีส่วนร่วมมากในการปฏิบัติ ร้อยละ 88.1 จำนวน 1 ข้อ ในเรื่อง การพบแพทย์เพื่อปรึกษาเมื่อถูกสุนัขหรือแมวกัด ข่วน เลีย มีคะแนนการมีส่วนร่วมปานกลางในการปฏิบัติ ร้อยละ 35.6-61.0 จำนวน 3 ข้อ ในเรื่อง การล้างแผล การกักสุนัขหรือแมวไว้ดูอาการอย่างน้อย 10 วัน การใส่ยาเมื่อถูกสุนัขหรือแมวกัด ข่วน เลีย และมีคะแนนการมีส่วนร่วมน้อยในการปฏิบัติ ร้อยละ 30.5 จำนวน 1 ข้อ ในเรื่อง การจดจำลักษณะสัตว์ที่กัดเพื่อติดตามหาเจ้าของเมื่อถูกสุนัขหรือแมวกัด ข่วน เลีย

2.4 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการรับผลประโยชน์ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีคะแนนการมีส่วนร่วมมากในการรับผลประโยชน์ทุกข้อร้อยละ 79.3-99.3 เช่น การรู้วิธีป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ทำให้ตนเอง ครอบครัวและชุมชนลดการสัมผัสหรือการติดเชื้อมาจากโรคพิษสุนัขบ้า การมีส่วนร่วมในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าทำให้ตนเอง ครอบครัวและชุมชนปลอดภัยจากโรคพิษสุนัขบ้า ร้อยละ 99.3 เท่ากัน และการมีส่วนร่วมในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าทำให้ลดค่าใช้จ่ายเงินจากการป้องกันและรักษาโรคพิษสุนัขบ้า ร้อยละ 98.6

2.5 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผล กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีคะแนนการมีส่วนร่วมมากในการประเมินผลร้อยละ 69.7-89.7 รองลงมา มีคะแนนการมีส่วนร่วมปานกลางในการประเมินผลร้อยละ 40-69.7 และมีคะแนนการมีส่วนร่วมน้อยในการประเมินผล ร้อยละ 4.1-9.7 ในเรื่อง สังเกตจำนวนสุนัขหรือแมวที่ไม่ได้รับการคุมกำเนิดร้อยละ 9.7 การนับจำนวนสุนัขและแมวที่ไม่ได้รับการฉีดวัคซีนร้อยละ 4.8 และการนับจำนวนสุนัขหรือแมวที่ไม่ได้รับการคุมกำเนิดร้อยละ 4.1

ส่วนที่ 3 ปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่าง

3.1 ปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและตัดสินใจ พบว่า กลุ่มตัวอย่างไม่มีเวลา เนื่องจากออกไปทำงานนอกบ้าน ไม่ทราบข่าวการประชาสัมพันธ์ คิดว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน บางคนไม่ได้เลี้ยงสุนัขหรือแมวจึงไม่สนใจ คิดว่าเจ้าของสัตว์ควรจะรับผิดชอบสัตว์ของตนเอง เมื่อพบสุนัขจรจัดหรือสงสัยป่วยเป็นโรคพิษสุนัขบ้าจะกำจัดทิ้ง หรือหลีกเลี่ยงเนื่องจากกลัวถูกกัด แต่จะไม่ฆ่าเพราะสงสาร การแจ้งเจ้าหน้าที่จะไม่แจ้งเนื่องจากไม่ทราบว่าจะไปแจ้งที่หน่วยงานใด ไม่รู้จักเจ้าหน้าที่และเจ้าหน้าที่ไม่เคยมาให้คำปรึกษา แต่ให้คำปรึกษาโรคอื่นๆ

3.2 ปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการวางแผน พบว่า กลุ่มตัวอย่างไม่ได้มีส่วนร่วมในการวางแผน เนื่องด้วยการกำหนดกิจกรรมต่างๆ เจ้าหน้าที่และผู้นำจะเป็นผู้กำหนด

และเป็นผู้พิจารณาและคิดว่าเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ กลุ่มตัวอย่างคิดว่าตนเองไม่มีความรู้ ไม่มีเวลา จึงให้ความร่วมมือตามที่เจ้าหน้าที่กำหนด ในการจัดตั้งกองทุนฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า กลุ่มตัวอย่างคิดว่าไม่จำเป็น เนื่องด้วยอสม. จะมาให้บริการฉีดฟรีทุกปีอยู่แล้ว บางคนไม่มีเวลาและบางคนไม่สนใจ เนื่องจากไม่ได้เลี้ยงสุนัขหรือแมว

3.3 ปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ พบว่า กลุ่มตัวอย่างไม่ทราบกำหนดเวลาที่แน่นอนในการมาให้บริการของเจ้าหน้าที่ ไม่สามารถจับสุนัขหรือแมวได้ในวัน ให้บริการ ไม่สะดวกในการนำสุนัขและแมวไปฉีดวัคซีนตามสถานที่ที่กำหนด เมื่อได้รับการฉีดวัคซีนแล้ว เจ้าของไม่ได้ห้อยเหรียญ เนื่องจากกลัวเหรียญชำรุดหรือหาย บางคนมีความต้องการลูกสุนัขเพิ่มจึงไม่ได้คุมกำเนิด การเลี้ยงสุนัขหรือแมวเลี้ยงแบบอิสระเพราะสงสารไม่อยากกักขัง กลัวบาป และไม่ชอบให้สัตว์อยู่ในบริเวณบ้าน จะมีการแห่ เล่น หรือช่วยเหลือสุนัขที่ไม่ทราบประวัติ เพราะความน่ารักน่าสงสารของสัตว์ ไม่ได้มีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า เนื่องจากไม่มีความรู้ จะพูดเรื่องการทำงานหาเงินมากกว่า รวมทั้งไม่มีการตัดหัวสุนัขที่สงสัยว่าป่วยเป็นโรคพิษสุนัขบ้าเพื่อส่งตรวจ เนื่องด้วยกลัวการติดเชื้อ กลัวถูกกัด สำหรับการเป็นเจ้าหน้าที่อาสาโครงการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า พบว่า อสม.เป็นผู้ปฏิบัติอยู่แล้ว บางคนไม่ทราบว่ามีการโครงการนี้และไม่มีผู้ชักชวนให้ทำ สำหรับผู้ที่ไม่ได้เลี้ยงสุนัขจะไม่สนใจ คิดว่าเป็นเรื่องของเจ้าของสัตว์ที่ควรรับผิดชอบ

3.4 ปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างขาดการรับทราบการประชาสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่ที่จะให้ประชาชนทราบและเข้าใจ เจ้าหน้าที่มีงานหลายอย่างที่ควรปฏิบัติ และการยอมรับจากชุมชนในการเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าเป็นสิ่งที่เกินความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่าง

3.5 ปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการประเมินผล พบว่า กลุ่มตัวอย่างไม่มีเวลาและคิดว่าสุนัขของผู้อื่นได้รับการฉีดวัคซีนแล้ว จึงไม่ถามเพื่อนบ้านถึงสาเหตุของการไม่นำสุนัขหรือแมวไปรับการฉีดวัคซีน ในการสังเกตสุนัขหรือแมวที่คุมกำเนิดไม่สามารถสังเกตได้ และไม่มีเวลาติดตามผู้ที่ถูกสุนัขกัด

3.6 ปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในด้านอื่นๆ พบว่า กลุ่มตัวอย่างไม่เข้าใจเกี่ยวกับปัญหาของโรคพิษสุนัขบ้า ต้องการให้มีการอบรมเพื่อสร้างความเข้าใจแก่ประชาชนก่อนการณรงค์และเน้นการประชาสัมพันธ์ มีความต้องการที่จะให้การฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าเป็นบริการฟรี พบว่าในกลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อที่ว่า เมื่อถูกสุนัขบ้ากัด จะต้องฆ่าและนำตับของสุนัขมารับประทานจะป้องกันโรคได้ นอกจากนี้มีการบริโภคเนื้อลิงที่ภายหลังตรวจพบว่ามีเชื้อโรคพิษสุนัขบ้า

อภิปรายผลของการศึกษา

ผู้ศึกษาได้อภิปรายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า

1.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการค้นหาปัญหาและตัดสินใจ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีคะแนนการมีส่วนร่วมมากในการค้นหาปัญหาและตัดสินใจ ได้แก่ การทราบว่ามีผู้ถูกสุนัขกัดในหมู่บ้าน การรับทราบสถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าในหมู่บ้าน การสังเกต สอดส่องสุนัขจรจัดและเร่ร่อน เมื่อมีปัญหาโรคพิษสุนัขบ้าจะปรึกษาเจ้าหน้าที่และการปรึกษากันในครอบครัวเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า กิจกรรมการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้นเป็นกิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างมีความรู้และความสนใจที่จะทราบว่าสุนัขบ้านใครชอบกัดคน หรือคนใดถูกสุนัขกัดจะบอกต่อๆ กันเพื่อให้เกิดความระมัดระวัง ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 73.1 ทราบว่าผู้ที่ป่วยเป็นโรคพิษสุนัขบ้าไม่สามารถรักษาหายได้ และในพื้นที่นี้มีผู้เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้าเมื่อปี พ.ศ 2540 จำนวน 1 ราย (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่, 2541) ถึงแม้จำนวนผู้เสียชีวิตจะบอกสถานการณ์ที่แท้จริงของโรคไม่ได้ แต่เป็นที่สังเกตได้ว่าท้องที่ใดที่มีผู้เสียชีวิตด้วยโรคนี้ อาจจะมีโรคนี้อยู่ในสัตว์ท้องที่นั้น ซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้มีการระบาดของโรคนี้ถ้าไม่มีการป้องกันที่ดี (กรมควบคุมโรคติดต่อ, 2539, หน้า 13) และโรคพิษสุนัขบ้าเป็นโรคที่ร้ายแรงและมีอัตราตายสูง (นลินี อัสวโกถิ 2534) นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยได้รับทราบข่าวสารการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้าร้อยละ 89 สอดคล้องกับการศึกษาของ ธวัช ลิขผล และวรสิทธิ์ ไหลหลัง (2540) เรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสุนัขเลี้ยงพบว่า การป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าจะได้ผลดี ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับการดำเนินงานของกระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในกิจกรรมการให้สุขศึกษา การประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง เช่นเดียวกับการศึกษาของ ทศนัย พิริยาลัยสันติ(2527) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสถาบันชุมชนพบว่า ปัจจัยที่ผลักดันการเข้าร่วมของประชาชนส่วนหนึ่งได้แก่การได้รับรู้ข่าวสารอย่างสม่ำเสมอ

1.2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนการมีส่วนร่วมในการวางแผนน้อยทุกข้อ โดยเฉพาะในเรื่องการมีส่วนร่วมในการเสนอแนะสถานที่ การกำหนดวัน เวลาในการฉีดวัคซีนแก่สุนัขและแมวเมื่อมีการจัดกิจกรรมณรงค์ฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่และผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้กำหนดเอง การเลือกวิธีการคุมกำเนิดก็เป็นการพิจารณาจากเจ้าหน้าที่เช่นกัน กลุ่มตัวอย่างบางคนไม่ยอมให้คุมกำเนิด เพราะต้องการแพร่พันธุ์สุนัข และกลุ่มตัวอย่างบางคนไม่ได้สนใจและไม่ได้เลี้ยงสุนัข สอดคล้องกับการศึกษาของ จิระพัฒน์ หอมสุวรรณ (2539) ที่ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน

ต่อกิจกรรมของสภาตำบล พบว่าข้าราชการเข้าไปกำกับ ควบคุม ช่วยเหลือการทำงานของสภาตำบล มีผลให้สภาตำบลไม่สามารถพัฒนาศักยภาพให้สูงขึ้น เช่นเดียวกับ ปรัชญา เวสารัชช์ (2528) ที่กล่าวว่า ผู้กำหนดนโยบายในการพัฒนาชนบทคือ ข้าราชการ และผู้ชำนาญการที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าอะไรดีสำหรับชาวชนบท ทำให้ชาวชนบทสับสนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ คล้ายคลึงกับการศึกษาของบังอร ฤทธิภักดี (2528) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานสาธารณสุขมูลฐาน พบว่า กิจกรรมสาธารณสุขมูลฐานที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ ไม่ใช่กิจกรรมตามแนวคิดการให้ความร่วมมือของประชาชน แต่เป็นลักษณะของการให้ความร่วมมือโดยรัฐเป็นผู้กำหนดรูปแบบของการดำเนินงาน ประชาชนเป็นเพียงผู้ให้ความร่วมมือและมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานตามกิจกรรมที่รัฐกำหนด นอกจากนี้ การระดมทุนจากหมู่บ้านมาจัดตั้งเป็นกองทุนวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนการมีส่วนร่วมที่สุทธร้อยละ 6.2 เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้น้อยและมีรายได้ต่ำกว่า 2000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 46.9 ทั้งนี้จึงเป็นไปได้ที่ไม่มีส่วนร่วมในเรื่องนี้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของลลิตา ฤทธิเนติกุล (2540) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของชาวเขาเผ่าม้งบ้านค้อยปุย-ช่างเคียน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในเขตอุทยานแห่งชาติคอยสุเทพ-ปุย เชียงใหม่พบว่า รายได้ของครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วม แต่ไม่สอดคล้องกับไพรัตน์ เจริญรินทร์ (2527) ที่กล่าวว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาควรมีส่วนร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตน และปรัชญา เวสารัชช์ (2528) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมควรพิจารณาการร่วมสละทรัพยากรวัตถุ โดยการให้ยืมหรือให้เงิน นอกจากนี้ วรรณิกา ชมดี (2524, อ้างใน ธวัช เบญจาทิกุล, 2529) ยังได้กล่าวว่า ลักษณะการมีส่วนร่วม 1 ใน 10 ลักษณะคือ การร่วมออกเงิน

1.3 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีคะแนนการมีส่วนร่วมมากในการปฏิบัติ อาทิเช่น การไม่ทิ้งขยะตามที่สาธารณะ การแยกสุนัขให้โมโท การช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวเมื่อถูกสุนัขหรือแมวกัด ข่วน เลีย การไม่นำสุนัขและแมวมาปล่อยที่วัด โรงเรียน หรือสถานที่สาธารณะ การไม่เข้าไปเล่นกับสุนัขจรจัด หรือสุนัขที่ไม่ทราบประวัติการฉีดวัคซีน การไม่ช่วยล้างคอกสุนัขเมื่อมีอะไรติดคอก การเผยแพร่ความรู้เรื่องโรคพิษสุนัขบ้าแก่ ครอบครัว การชักชวนเพื่อนบ้านให้นำสุนัขหรือแมวไปฉีดวัคซีน และการเผยแพร่ความรู้เรื่องโรคพิษสุนัขบ้าแก่เพื่อนบ้าน ทั้งนี้อาจเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างทราบถึงการติดต่อของโรคพิษสุนัขบ้าและวิธีการติดต่อของโรคพิษสุนัขบ้ามาสู่คนซึ่งกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนมากถึงร้อยละ 97.2 และกลุ่มตัวอย่างทราบว่า สัตว์ประเภทใดที่สามารถป่วยเป็นโรคพิษสุนัขบ้าได้ ร้อยละ 97.9 ซึ่งสัตว์ที่ป่วยด้วยโรคพิษสุนัขบ้าจะขับเชื้อออกมากับน้ำลายเป็นระยะ และเชื้อจะเข้าสู่ร่างกายคน

ทางรอยบาดแผล รอยขีดข่วน รอยถลอก และพบว่าร้อยละ 95 ของผู้เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้าเกิดจากการถูกสุนัขกัด (กรมควบคุมโรคติดต่อ, 2535, หน้า 2) รวมทั้งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะมีการช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว เมื่อถูกสุนัขหรือแมวกัด ข่วน เลีย อาทิ การแนะนำให้ล้างแผล การนำไปพบแพทย์ ร้อยละ 91.7 นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะทิ้งขยะในที่รองรับ และไม่ทิ้งเศษอาหารบริเวณบ้านให้แก่สุนัขและแมวที่ผ่านไปมาบริเวณบ้าน จะไม่ปล่อยให้ขยะย่อยสลายเอง เพราะในหมู่บ้านดังกล่าวมีรถเก็บขยะของเทศบาลตำบล และกลัวสกปรกและเอะอะบริเวณบ้าน ร้อยละ 94.5 ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในต่างประเทศ (กรมควบคุมโรคติดต่อ, 2539) ที่กล่าวว่า การปรับปรุงระบบการเก็บขยะและส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อลดแหล่งอาหารสุนัขจรจัดจะเป็นการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าได้ ในผู้ที่เลี้ยงสุนัข พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีคะแนนการมีส่วนร่วมมากในการปฏิบัติ ได้แก่ การนำสุนัขหรือแมวทุกตัวไปรับการฉีดวัคซีนตามกำหนดเสมอ การนำสุนัขและแมวมารับบริการ เมื่อเจ้าหน้าที่มาให้บริการที่หมู่บ้าน และมีการห้อยเหรียญแสดงเครื่องหมายเมื่อได้รับการฉีดวัคซีนแล้วแก่สุนัขหรือแมวด้วย ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่ได้รับทราบจากการประชาสัมพันธ์ว่าผู้ที่เลี้ยงสุนัขหรือแมว จะต้องนำสัตว์เลี้ยงไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าร้อยละ 84.5 และการช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ที่มาให้บริการที่ใกล้บ้าน กลุ่มตัวอย่างจึงสามารถนำสัตว์ไปรับการฉีดวัคซีนได้ ซึ่งแตกต่างกับการศึกษาของ บารมี ขุนนิรงค์ (2541) ที่ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการประมงหมู่บ้าน พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมคือ การขาดการแนะนำ การดูแลเอาใจใส่จากเจ้าหน้าที่ยังไม่ทั่วถึง และสม่ำเสมอ สำหรับผู้ที่เคยถูกสุนัขกัด พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีคะแนนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ในเรื่อง การไปพบแพทย์เพื่อรับการปรึกษา เพื่อฉีดวัคซีนเมื่อถูกสุนัขหรือแมวกัด ข่วน เลีย ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ทราบว่า โรคพิษสุนัขบ้ามีอันตรายสูง และไม่สามารถรักษาให้หายได้ ร้อยละ 73.1 สอดคล้องกับการศึกษาของสุนันทา สุวรรณศิลป์ (2535) ที่ศึกษาการสนับสนุนทางสังคมของชุมชนในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า พบว่า การปฏิบัติตนของชาวบ้านหลังถูกสุนัขกัดคือการไปรับการรักษาจากโรงพยาบาล ซึ่งสอดคล้อง กรมควบคุมโรคติดต่อ (2539, หน้า 22) ที่แสดงจำนวนผู้ที่ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

1.4 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีคะแนนการมีส่วนร่วมมากทุกข้อในการรับผลประโยชน์โดยเฉพาะในเรื่องการมีส่วนร่วมในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ทำให้รู้วิธีป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าทำให้ตนเอง ครอบครัว และชุมชนลดการสัมผัสหรือการติดเชื้อโรคพิษสุนัขบ้า เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ทราบว่าโรคพิษสุนัขบ้า ไม่สามารถรักษาให้หายได้ทั้งในคนและสัตว์ โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีคะแนนความ

รู้ในเรื่องที่การรักษาโรคพิษสุนัขบ้าในสุนัขและแมว และความรู้ในเรื่องการรักษาโรคพิษสุนัขบ้าในคนมากถึง ร้อยละ 81.4 และ 73.1 ตามลำดับ จึงทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความตระหนักรู้ว่าโรคพิษสุนัขบ้ามีอันตรายต่อชีวิตของตนเองและครอบครัวได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ทศนัย พิริยาสัยสันติ (2537) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสถาบันชุมชน พบว่า ปัจจัยด้านผลประโยชน์ในการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนหนึ่งคือ การได้รับความรู้ เช่นเดียวกับการศึกษาของ จีระพัฒน์ หอมสุวรรณ (2539) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของสภาตำบล พบว่า การมีส่วนร่วมที่มากที่สุดคือการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ คล้ายคลึงกับการศึกษาของ ประวิทย์ เพชรมี (2527) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีในการทำกิจกรรมการพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมในกิจกรรมคือ มองเห็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว ดังที่ อकिन รพีพัฒน์ (2531 อ้างใน ทรงพล ทรงจำ, 2531, หน้า 7) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมภายใต้สภาพสังคมชนบทไทยของประชาชนจะต้องมีเงื่อนไขที่ว่า กิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดประโยชน์ระยะยาวแก่ตนเองและครอบครัว

1.5 กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนการมีส่วนร่วมมากในการประเมินผล ในเรื่อง การรับทราบว่าเป็นหมู่บ้านไม่มีข่าวของโรคพิษสุนัขบ้า การได้มีส่วนร่วมในการสังเกตว่าเป็นหมู่บ้านไม่มีการทูปติหรือละทิ้งสุนัข การประมาณจำนวนคนในหมู่บ้านที่เคยถูกสุนัขหรือแมวกัด การได้มีส่วนร่วมในการสังเกตสุนัขจรจัดตามวัดหรือโรงเรียนที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง การได้สังเกตการให้ความร่วมมือระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ในเรื่องโรคพิษสุนัขบ้าและการได้สังเกตจำนวนสุนัขและแมวที่ไม่ได้รับการฉีดวัคซีน ทั้งนี้เพราะ หมู่บ้านดังกล่าวเป็นสังคมชนบท คนส่วนใหญ่จึงรู้จักกันและทราบกันดีว่าบ้านใดเคยมีผู้เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้า เป็นเหตุกระตุ้นหรือทำให้มีประสบการณ์ ทำให้กลุ่มตัวอย่างตระหนักในอันตรายของโรค และรับทราบทั่วกันเมื่อมีใครในหมู่บ้านเคยถูกสุนัขกัด สอดคล้องกับ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) กล่าวว่า การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (mental and emotional involvement) ของบุคคลในสถานการณ์กลุ่ม (group situation) ซึ่งผลการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (contribution) บรรลุจุดหมายของกลุมนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้ที่ร่วมกันรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าว และสอดคล้องกับการศึกษาของอนุศิษฐ์ สมฤทธิ์ (2542) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการประเมินผลระดับมาก เช่นเดียวกับการศึกษาของ ปรีชา ไชยโย (2541) ที่ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาตามทัศนะของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า กิจกรรมที่สมาชิกมีส่วนร่วมมากในการควบคุมคือการติดตามผลการปฏิบัติงาน การประเมินความสำเร็จของงาน แต่ไม่สอดคล้องกับ ธวัช เบญจจาริกุล (2529) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมมีส่วนร่วมของชาวเขาในการพัฒนา พบว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่น้อยที่สุดคือการประเมินผล

2. ปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า พบว่ากลุ่มตัวอย่างมี ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วม ได้แก่ การไม่มีเวลาของกลุ่มตัวอย่าง การไม่ทราบข่าวการ ประชาสัมพันธ์ การไม่มีความรู้ การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่ไม่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตประจำวัน ของกลุ่มตัวอย่าง และลักษณะการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และผู้นำชุมชนที่เป็นผู้กำหนดและ พิจารณาการดำเนินการเอง ซึ่งพบว่า ช่วงเวลาที่มีการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร การนัดหมายเพื่อให้ นำสัตว์เลี้ยงมารับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า และเวลาที่เจ้าหน้าที่มาปฏิบัติงาน กลุ่มตัวอย่าง ไม่ได้มีส่วนร่วมในการคิดหรือวางแผน และช่วงเวลาที่กำหนดให้มีการณรงค์ฉีดวัคซีนป้องกันโรค พิษสุนัขบ้า กลุ่มตัวอย่างบางคนต้องไปทำงาน จึงไม่ทราบข่าวสารเกี่ยวกับอันตราย การป้องกัน การดูแลตนเองเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า รวมทั้งข่าววัน เวลาที่นัดหมาย และสาเหตุอีกประการที่ไม่ ได้นำสัตว์ไปยังสถานที่นัดหมายเพราะไม่มีพาหนะนำสัตว์ไป การให้บริการฉีดวัคซีนในช่วง รณรงค์เป็นบริการที่ให้ฟรีแก่ประชาชน ทำให้กลุ่มตัวอย่างคิดว่าไม่จำเป็นที่จะต้องมีการจัดตั้ง กองทุนวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ถึงแม้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะให้ความร่วมมือต่อเจ้าหน้าที่ ตามแผน โดยการนำสุนัขหรือแมวไปรับการฉีดวัคซีนตามกำหนด เมื่อเจ้าหน้าที่มาให้บริการที่หมู่บ้านร้อยละ 73.5 จึงสอดคล้องกับการศึกษาของ จิระพัฒน์ หอมสุวรรณ (2539) ที่ ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมสภาตำบล พบว่าปัญหาอุปสรรคต่อการเข้ามีส่วนร่วม ของประชาชนในกิจกรรมสภาตำบลสาเหตุหนึ่งคือ การที่ข้าราชการเข้าไปกำกับ ควบคุม ช่วย เหลือการทำงานของสภาตำบล มีผลให้สภาตำบลไม่สามารถพัฒนาศักยภาพให้สูงขึ้น เช่นเดียวกับที่ ผลาตชาย รมิตานนท์ (2527, หน้า 140) ได้ทำการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจการเมืองสังคมและ วัฒนธรรมของสังคมหมู่บ้านชนบทกับการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่ามีปัญหาอุปสรรคคือการ ไม่กระจายอำนาจหน้าที่ให้กับประชาชน โดยกล่าวว่าความล้มเหลวของการพัฒนาทุกชนิดใน ประเทศเกิดจากการไม่กระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่ประชาชน รวมทั้งพบว่า ชาวนามี ลักษณะยอมจำนนต่ออำนาจ ไม่มีความกระตือรือร้นที่จะคิดเปลี่ยนแปลงหรือรับสภาพชีวิตความเป็น อยู่ให้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ คณาธิป มุคเจริญ (2539) ได้ศึกษาการวิเคราะห์ปัญหาสาธารณสุข โดยการมีส่วนร่วมของ อสม.และกระบวนการถ่ายทอด ความรู้เพื่อการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง ที่ถูกต้อง พบว่า การดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของ อสม. โดย อสม. มีบทบาทเพียงเป็นผู้สื่อข่าว จึงไม่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐาน และ ลักษณะการปฏิบัติงานของ อสม.เป็นรูปแบบการสั่งการจากเจ้าหน้าที่เท่านั้น

การนำเนื้อลิงที่เสียชีวิตมารับประทาน ซึ่งตรวจพบโรคพิษสุนัขบ้าในภายหลังมา ทั้งนี้อาจเนื่องจาก กลุ่มตัวอย่างเพียงร้อยละ 18.6 ที่ทราบว่าสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเป็นโรคป่วยเป็นโรคพิษสุนัขบ้าได้ อีกประการกลุ่มตัวอย่างบางคนยังไม่ทราบปัญหาเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า จึงมีความต้องการที่จะให้มีการอบรมหรือให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องโรคพิษสุนัขบ้า โดยพบว่า แหล่งข่าวอื่นๆ นอกเหนือจาก หอกระจายข่าว และโทรทัศน์ ยังพบว่าแหล่งข่าวที่ต้องการให้มีการประชาสัมพันธ์อีก ประการคือการอบรมหรือให้ความรู้ หรือประชุมลูกบ้าน สอดคล้องกับที่ อนุศิษฐ์ สมฤทธิ์ (2542) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า ปัญหาของการมีส่วนร่วม คือ มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่น้อย การไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร และความรู้

ข้อจำกัดในการศึกษา

จากการศึกษาครั้งนี้พบปัญหาและอุปสรรคการศึกษา ดังนี้

1. การศึกษาครั้งนี้เป็นการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงตามคุณสมบัติที่กำหนด ข้อมูลที่ได้ จึงเป็นข้อมูลเฉพาะของกลุ่มศึกษาเท่านั้น
2. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บางคำถามจะเป็นการถามเรื่องในอดีต ซึ่งกลุ่มตัวอย่าง อาจมีความคลาดเคลื่อนในการให้ข้อมูลได้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

1. ด้านนโยบาย

1.1 การที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าอย่างแท้จริง รัฐ ควรมุ่งเน้นความสำคัญของการกระจายอำนาจในระดับต่างๆ โดยให้การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นหัวใจสำคัญ

1.2 รัฐจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ทุกระดับมีแนวคิดและ กระบวนการในการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

2. ด้านบริการ

2.1 ควรส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า เนื่องด้วย ผลสำเร็จของการควบคุมและป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความร่วมมือของประชาชน เพราะสุนัขหรือแมวส่วนใหญ่มีเจ้าของ และบุคลากรทางสาธารณสุขและเกษตรกรควรช่วยกันสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนมีความรับผิดชอบในสุนัขของตน รวมทั้งการสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนที่ไม่ได้เลี้ยงสุนัขหรือแมวด้วย เพราะถึงแม้ว่าจะไม่ได้เลี้ยงสัตว์ แต่อาจได้รับอันตรายจากการถูกสุนัขกัด ข่วน เลีย และมีโอกาสเป็นโรคพิษสุนัขบ้าได้ อาทิ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมใน

การกำหนดเวลา และสถานที่รับบริการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ในช่วงที่มีการรณรงค์ เป็นต้น

2.2 ควรได้มีการประชาสัมพันธ์เรื่องโรคพิษสุนัขบ้า ให้ประชาชนได้ทราบก่อนมีการรณรงค์ล่วงหน้าเป็นระยะๆ และบ่อยๆครั้ง เพื่อสร้างความเข้าใจให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวเป็นสื่อที่สำคัญของประชาชนในชนบท

3. ด้านการศึกษา

ควรส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามารถในการดูแลตนเองเมื่อสัมผัสโรคพิษสุนัขบ้าที่ถูกรู้อวิธี โดยเฉพาะการล้างแผลและการปฐมพยาบาลก่อนไปพบแพทย์ เนื่องจากการปฐมพยาบาลที่ถูกรู้อวิธีเป็นการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าที่ดีที่สุดวิธีหนึ่ง โดยเฉพาะควรสอดแทรกเรื่องโรคพิษสุนัขบ้าในการศึกษาแก่เด็กนักเรียน

ข้อเสนอแนะในการศึกษารังต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการป้องกันการเกิดโรคพิษสุนัขบ้าและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่ที่ไม่เคยมีผู้เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้า
2. ควรมีการศึกษากลุ่มผู้ที่เลี้ยงสุนัขและไม่ได้เลี้ยงสุนัข เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า
3. ควรมีการศึกษาในพื้นที่ของชาวไทยภูเขาที่มีความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาวพื้นราบ
4. ควรมีการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการดูแลตนเองของประชาชนในป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า
5. ควรใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีการกระจายและครอบคลุมมากกว่านี้ เพื่อสามารถเป็นตัวแทนของประชาชนกลุ่มใหญ่ได้